

SAVAŞLAR ÇAĞINDA YETİŞMİŞ BİR KADIN YAZAR: SALİME SERVET SEYFİ

*Betül COŞKUN**

ÖZET

Salime Servet, Meşrutiyet ve Millî Mücadele dönemlerinde eser vermiş bir yazardır. Biri şiir, diğeri roman olmak üzere iki eser yayımlayan Salime Servet'in kadın yazarlar içerisindeki yeri dikkate değerdir. Savaş edebiyatına katkıda bulunan nadir kadın yazarlardandır. Daha ziyade didaktik yazı ve şiirler kaleme alır. Eserlerinde topluma millî şuur aşılama kaygısı dikkati çeker. Genellikle eserlerini Balkan harbi yıllarında yazan Salime Servet, Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nde de aktif rol alır. Ayrıca çıkarmış olduğu *Seyyale* dergisiyle de edebiyata katkıda bulunur. Bu çalışmada, edebiyat tarihinin unutulmuş bu ismi tanıtılacak ve onu önemli kılan hususlar üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Salime Servet, Millî Edebiyat, Kadın Edebiyatı.

A WOMEN AUTHOR OF THE AGE OF WARS: SALİME SERVET SEYFİ

ABSTRACT

Salime Servet is an author, who wrote books during the period of Constitutional Monarchy and National Struggle for Independence. Having published two books, poetry and a novel, her place among the women author is notable. She among the rare women authors to contribute to war literature. She mainly wrote didactic prose and poems. Her works attract our attentions for they inspire readers about national conscience. Salime Servet, who wrote mainly during the years of the Balkan Wars, played active role in Müdafaa-i Milliye Cemiyeti (National Resistance Community). Furthermore, she contributed to the literature with her journal of *Seyyale*. This study will publicize the unforgotten author of literature history and emphasize on the elements that make her significant.

Key Words: Salime Servet, National Literature, Woman Literature.

* Yrd. Doç. Dr., Fatih Ü. Fen-Ed. Fak. Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Böl. El-mek: CoskunBetul@gmail.com

Giriş

Edebiyatın en büyük kaynaklarından savaş, özellikle hümanizmin gelişmesine paralel olarak farklı algı biçimleri etrafında edebî alana taşınsa da savaşın insanlık tarihinde bitmemiş bir eylem olması, ona verilen önemi ve bu önemin uzantısı olarak eleştirel veya övgü anlamında edebî alanda var edilmesini sağlamaktadır.¹ Dünya edebiyatının ilk yazılı metinlerinde savaş edebiyatının gücü, tarihsel süreç içerisinde bu gücün devamı, klasik vasfını kazanmış birçok eserin bu özellikte metinler olması, konuya eğilmeyi önemli kılmaktadır.

Türk edebiyatında savaşın işlenişine bakıldığında ise dünya edebiyatına paralel olarak bir yekûnla karşılaşılır. 1850'lerden Cumhuriyet'in ilanına kadarki süreçte edebiyatımızda kalem oynatan hemen her önemli kalem, savaşı temel bir mesele olarak işler. Hatta Ahmet Haşim gibi savaşı edebî metinde ele almayan şair-yazarlar için ise ciddi eleştiriler yöneltilir; adeta 'millî bir mesele' olarak savaşın edebiyatı yapılır. Bunda, devrin siyasi iktidarının edebiyatçılara bizzat bu yönde eser yazmaları için teklif ve görevde bulunmasının yanında topluma moral vermeyi bir aydın sorumluluğu sayan edebî anlayışın etkisi de vardır.

Savaş, dünya tarihinde daha ziyade erkek eliyle yürütülen bir eylem olarak karşımıza çıkar. İlk kadın yazarlarda bu temanın, birkaç isim dışında, hayli silik kaldığı görülür. II. Meşrutiyet'in ardından Halide Edip gibi millî duygularla konuyu eserlerinde taşıyan kadın yazarlar olmuşsa da kadın yazarların bu konu karşısında genelde ilgisiz kaldığı bir gerçektir. Ancak bu dönemde kaleme aldığı metinlerde savaşın edebiyatını yapan hatta edebiyatı bir savaş aracı olarak inşa etmeye çalışan, günümüzde ise ismi birkaç edebiyat tarihinin dışında geçmeyen dikkat çekici bir yazar olarak Salime Servet çıkar. Salime Servet, edebî kişiliğini bu 'savaş edebiyatı' üzerine kurar, Cumhuriyet'in ilanı ile da eser vermektен geri durur. Onun savaşı, edebiyatta işlemesi adeta toplumun cephede verdiği mücadeleye paralel gelişir. Bu çalışmada savaş edebiyatı için önemli olduğunu düşündüğümüz eserlere imza atan Salime Servet'in hem edebî kişiliği, hem savaş edebiyatı bağlamındaki duruşu hem de dönemi içerisinde kaleme aldıklarının etkisini incelenecektir.

1. Biyografisi: Edebiyat Tarihinin Unutulmuş Bir İsmi

1910 -1918 yılları arasında yayın hayatında faaliyet göstermiş olan Salime Servet, süreli yayınlarda kalan altmıştan fazla yazıya, bir roman ve bir şiir kitabına sahiptir.

Salime Servet, 1868- 1944 yılları arasında yaşar. (Yıldız 2002b: 13) Salime Servet'in babası Mehmet Selim Bey, Gemlik tersane komutanıdır. (Yıldız 2002a: 91) Salime Servet'in seri hâlinde yayımlanan "Kardeş Mektupları" adlı yazılarında bu döneme ilişkin hatıraları vardır. Bu hatıralardan, 1892'de yerleştikleri Gemlik'te 1908'e kadar ikamet etmiş oldukları anlaşılmaktadır.² Salime Servet'in ailesinde denizcilik baba mesleğidir. Kardeşlerinden İsmail Hakkı, Bahriye'de yüzbaşı iken şehit olur. Diğer kardeşleri Süleyman Nutki, Ömer Sıtkı ve Ali Rıza Seyfi de denizcilik mesleğine yönelirler. Ayrıca kız kardeşi Naime Nimet Seyfioğlu da edebiyat hayatına atılır.

Salime Servet'in düşünce dünyasını etkileyen iki önemli faktör vardır. Bunlardan ilki ailesinin ülkeyi müdafaa ile görevli bir mesleğe, denizciliğe mensup olmasıdır. Bu, onun çok erken yaşlardan itibaren sosyal ve politik gündemi yakından takip etmesini sağlar. Ayrıca çocukluk ve gençlik çağının Gemlik'te geçmesi de ondaki millî duyguları tetikleyen bir unsurdur. Osmanlı döneminde Rum ve Ermeni nüfusun yoğun olduğu bu şehirde, Salime Servet Yunan işgalini bizzat yaşar. "Bu harekat-ı milliyeyi bütün safahati ile, bütün kıymettar elvan-ı eşkal-i hamiyeti ile

gösteren, işittiren, tarif eden pencere” (1334c: 1881)sinden seyrettiği sahneler, onun millî bir şuur elde etmesinde önemli rol üstlenir. Ayrıca edebî eserler ağabeyleri tarafından Salime Hanım’a gönderilir. Ali Rıza Seyfi bu edebi ortamı şu şekilde anlatır: “Ramazan tatilleri ise benim için cennete gitmekti. Gemlik’e, aile yuvasına gidiyordum; burası, edebî kitaplarla dolu idi. O zaman Ahmet Rasim ilk eserlerini yazmağa başlamıştı. Kemal’in Ziya Paşa’nın, Hâmit’in, Muallim Naci’nin bütün matbu eserleri evimizde vardı. Hemşirem Salime Servet Seyfi’ye ağabeylerim her yeni eseri İstanbul’dan getiriyorlardı. Ve ablam kendi kendine makaleler bile yazmağa başlamıştı. Ben bunları hayranlıkla okuyor, ablamın isteği üzerine temize çekiyordum. Ablamın yazıları da bende derin bir intiba bıraktı ki, bu da sadelik ve samimiyettir.” (Ergun 1936: 457) Salime Servet’in edebi ve tarihî yönünü oluşturan en önemli unsur devirdir. “*Bu karanlık memlekette ağlayan anneler ve kardeşler*” (1334c: 1884)den biri olan Salime Servet’in hatıralarından anlaşıldığı kadarıyla “*ruh-ı aileyi eşfâk ve fezaili ile ısıtan, nurlandıran uzun boylu, handan nazarlı; beyaz saçlı, beyaz sakallı*” (1328c: 238) babası 1317’de (1902) vefat eder. 1908’den sonra aile İstanbul’a taşınır. İstibdat döneminde esir olan ailenin bazı erkek üyeleri, savaş yıllarında bu sefer de askere alınır: “*On sene evvel efrâd-ı ailemizden on altı yaşındaki çocuklardan itibaren taş kışlalara tıklan yedi sekiz gencin, yedi sekiz kardeşin formaları sökülerek idama mahkûm olanlar da var.*” (Salime Servet 1328e: 354) O, cephe gerisinde yazdığı yazılarla yetinmeyip Müdafaa-i Milliye cemiyetinin Beşiktaş şubesinde de faal rol üstlenir. (Kurnaz 1996: 61) 1913 yılında Süleyman Paşa Konağı’ndaki toplantılarda yer alan Salime Servet; Fatma Aliye, Nigâr Binti Osman, Halide Edip, Nezihe Muhlis gibi dönemin “meşhur hatip” ve kadın yazarlarıyla birlikte konferanslar verir. (Polat 1991: 81) Salime Servet’in aldığı eğitimle ilgili kaynaklarda bilgi yer almamakla birlikte İngilizceden yaptığı tercüme onun iyi derecede İngilizce bildiğini göstermektedir. “*Kardeş Mektupları*” (Salime Servet 1328e: 354) yazısında piyano çaldığını belirtir. Bu bilgilerden, yazarın Batı kültürü ile beslenen bir eğitim sürecinden geçtiği sonucunu çıkarmak mümkündür.

2. Eserleri: Cephe Gerisinde Cepheden Beslenen Edebiyat

Cephe içinin cephe gerisindeki edebiyatçıların ilgi odağı olması, 1908 - 1923 yılları arasında yaygın bir edebi gelenektir. Ancak, Osmanlı devleti yıkıldıktan sonra edebiyat dünyasından çekilen Salime Servet, savaş edebiyatı konusunda ısrarcı bir tavır sergiler. O, içtimai bir kürsü addettiği edebi ve fikrî yazılarıyla halkı savaş sırasında direnmeye yönlendirmiş, millî heyecanı tetikler ve bu kritik dönem son bulduktan sonra edebiyat camiasından ayrılır. Dolayısıyla onun eserlerini besleyen yegâne unsur savaştır.

Salime Servet, çoğu toplumsal içerikli ve kritik anları konu edinen yazılarında genellikle hamasete ve didaktizme yenik düşer. Karşısında “uyandırılmak” ve “harekete geçirilmek” zorunda olunan bir kitle vardır. Bu kitleyi muhatap alan yazar, toplumsal mesuliyetin etkisiyle daha ziyade edebi değeri düşük metinler kaleme alır. Yalnız bunların içinde zaman zaman etkileyici, kurgusu mükemmel hikâyeler ve lirik şiirlere de rastlamak mümkündür.

2.1. Kitaplaşmamış Yazı ve Şiirleri

2.1.1. Şiirleri: Savaş Manzumeleri

Salime Servet’in şiirlerinde Millî Edebiyat etkisi bariz şekilde gözlenir. Emir kipleri ve hareket bildiren fiillerin çokluğu dikkat çeker. Genellikle şiirlerde yazar gençlere, kadınlara ve askerlere hitap eder. Bu yöntem ve üslup özelliği; halka bir fikri aşlamayı, halkın millî duygularını harekete geçirmeyi hedefleyen yazarın tercihiyle alakalıdır. Gustave Le Bon, kitlenin ruhuna bazı düşünce ve duyguları yerleştirmek için “iddia, tekrar ve sirayet” usullerinden faydalanmak gerektiğini ifade etmektedir: “Her türlü kontrolden, her nevi ispattan uzak, saf ve sade iddia... İddia ne kadar açık ve deliller ne kadar sade ve ispattan irak olursa yargı ve etki de o nispette

büyük olur.” (1997: 112) Gustave Le Bon’un ifade ettiği gibi kitle psikolojisini hedef alan Salime Servet, hitap cümleleri, bol fiiller ve tekrarlarla etki alanını genişletir. Çoğu toplumsal içerikli olan bu şiirlerde şairin beni ya tamamen silinmiş ya da “biz”in gerisinde kalır. Az sayıdaki ferdi şiirde ise yine devrin etkisiyle hüznün, karamsarlık ve melankoli dikkati çeker.

Salime Servet’in süreli yayınlarda kalmış on beş şiirinde hâkim tema savaştır. Şair, savaş psikolojisinin etkisiyle süngü, barut, ateş, kan, hun, seyf, şehadet, bayrak, asker gibi kelimeler seçer. Ümitle karamsarlık arasında gidip gelen şair, “*Ne olur ben de ümidim gibi ölsem gitsem*” (Salime Servet 1329f: 1-2) gibi karamsar mısraların yanı sıra “*Ben dinimize, milletime, Türk’e emininim*” (Salime Servet 1329c: 145) gibi ümit aşıl原因an mısralar da yazar.

Salime Servet’in ilk şiiri *Hanımlara Mahsus Gazete*’de 1901’de yayımlanır. “*Oğluma Hitap*” adındaki bu şiire yeni doğan çocuğuna seslenen bir annenin hisleri hâkimdir. (Salime Servet 1313b:2) Bu şiirden sonra on üç yıl şiir yayımlamayan şair, 1911’de “*İki Ruhun Tarihinden*” (Salime Servet 1326d:1102-1103) adlı şiirle okuyucunun karşısına çıkar. Şiirin başlığındaki “iki ruh”la kastı, erkek kardeşi Ali Rıza Seyfi ile kendisidir. Birlikte bir şiir kitabı da neşreden bu iki kardeşin ortak ilk şiir tecrübesi “*İki Ruhun Tarihinden*”dir.

“*Kardeş Mektupları*”nda (Salime Servet 1328e: 354) Abdülhamit döneminde sürgün ve idam edilen çok sayıda aile fertleri olduğunu belirten Salime Servet’in bu şiirinde kullandığı “kapalı, zincir, soğuk, kanlı demir pençe ve zulmet” kelimeleri önemlidir. Bu, “zindan, hürriyet” tezadının belirgin olduğu bu dönem şiirlerindeki istibdat etkisini gösterir. Aynı yıl yayımladığı “*Vatan Türküsesi*” (Salime Servet 1326b: 11) adlı şiirde, “Ölmek senin uğrunda” dediği hürriyeti Tanzimat şairleri gibi mistisizm boyutuna ulaştırır.

“Siz”e yani “askere” seslendiği şiirlerin ilkinin oluşturduğu “Sulara Askerler”de cephedeki askere ümit aşıl原因amak esastır:

“*Vatanın her köşesinde çocuk, hemşire, nine*

Döküyor eşk-i keder sizlere sessiz sessiz”

(Salime Servet 1327c: 1616)

Millî birlik ve dayanışmayı sağlamayı hedefleyen şair, “giden” askerin ardında kalan kadın ve çocuklara vazife olarak “bekleme”yi gösterir. Şair, şiirde kadın ve çocuklardan oluşan toplumun yanı sıra cephedeki gazilere ve şehitlere de seslenir. Böylelikle toplumun hassas noktalarını harekete geçirmeyi hedefler.

Salime Servet bazı şiirlerde hayat tecrübesinden beslenir. “*Biraderimin hikâyesi*” şeklinde not düştüğü “*Gidip Gelenler*” adlı şiirde (1328a: 476-477) Ali Rıza Seyfi’den dinlediği bir şehit hatırasını konu edinir.

Salime Servet’in lirizmi yakaladığı en dikkate değer şiirlerinden biri “*Yetime*”dir. (1914:1) Osmanlı Devleti’nin I. Dünya Savaşı’na girdiği ağustos ayında yayımladığı şiirde “bahar” mevsimini özleyen şairin kalbi “yetime kalbi” gibidir ve “bütün civar ve muhit” “yanık, çorak”tır. Şiirde “yetime” sıfatı şairin kendisi ile ülkeyi niteleyecek şekilde kullanılır. Savaşa girmiş devletin kaybetmekte olduğu toprakları, yetim bir kız çocuğu ile kişileştirir. I. Dünya Savaşı sırasında yayımladığı şiirlerde kendisinin ve devletin psikolojisini anlatmakla yetinmez, çoğu zaman hitap ettiği asker ya da halka bir hedef gösterir. Şiirleri ile askere rehberlik yapan şair, “*Gelibolu Şibih Ceziresi*” (Salime Servet 1331c: 1187) adlı şiirde, heyecan, coşku had safhadadır:

“*Her taşı mermi-i dehhaş-ı adüvden menkuş*

Deresinden duyulur velvele-i ceng ü huruş

Turkish Studies

Çemen ve zehresi hun u cesed-i hısm u şehid

Şanının, kıymetinin hârisi a'sâr-ı medid"

Şiirinin "gidelim" fiili ile sona ermesi ayrıca dikkate değerdir. I. çoğul şahıs ile çekimlenmiş "gitmek" fiili, askere gösterilen hedef eylemi tanımlar.

1919 yılında yayımlanan "*Kanlı Bahar*"da (Salime Servet 1334d: 2010) estetik açıdan bir mükemmelleşme göze çarpar. Öteki şiirlerindeki hamasetin yerini burada estetik unsurlar ve semboller alır. "Bahar"a seslenen şair, bahar mevsiminin getirdiği güzelliklerle içinde bulunduğu karamsar psikoloji arasındaki çatışmayı ustalıklı dille getirir:³

"Gülistanımda esti sarsar-ı mevt

İstemem ben bu kanlı günleri"

Çatışmayı divan şiirinden gelen hayalleri; gül, bülbül, gülistan; yenilemek suretiyle etkili bir şekilde anlatır. Şair, baharı Yunan mitolojisinde yer aldığı şekliyle Dionysos eğlencelerinin yapıldığı neşenin, eğlencenin ve zevkin hâkim olduğu bir zaman dilimi olarak kullanırken baharın karşısında kan ve hüznün yer alır. Şair, baharın getirdiği güzellikleri istemez. Mütareke felaketinin kalbindeki izdüşümlerini bahar sembolü etrafında dile getiren şair, "doğdu ufk-ı hayata zulmet-i zalim" mısrasıyla anlattığı işgale isyan eder.

2.1.2.Kısa Hikâyeleri: Savaş Hikâyeleri

Kısa hikâye, şiir gibi Salime Servet'in savaşlarla ilgili olarak halkı bilinçlendirmek, millî heyecanı artırmak üzere başvurduğu bir türdür. Süreli yayınlarda rastladığımız on beş hikâyesinde bazı ortak unsurlar dikkati çeker. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "kadınlara has hususi itiraf dili" (Tanpınar 1997: 464) dediği mektup – hatıra defteri tekniğini kullanan Salime Servet, bu teknikle yıkılan Osmanlı'yı bir kadın kahramanın penceresinden okuyucuya sunar. "Samimiyet, mahremiyet" ve "iç monologu" (Kefeli 2002: 32) beraberinde getiren bu teknikte olaya "ben anlatıcı" dahil olur. Günlük tarzında yazdığı hikâyelerde, şiirlerdeki hitabet cümleleri yok olur, hamasetin hâkimiyeti silinir. Dolayısıyla aynı temayı farklı şekillerde işlediği şiir ve kısa hikâye türünün farkı Salime Servet'in "ben"inin varlığı noktasında belirginleşir. Genellikle yazarın kendisi ile birleşen ben anlatıcının iç dünyası, psikolojisi sosyal olaylar kadar önemli hâle gelir. Bu sebeple anlatılan, anlatıcının gerisinde kalır.

Yeni konular icat etmede çok başarılı olmayan yazarın hikâyeleri, genellikle aynı özellikler gösteren yansıtıcı kahramanın gözlemlerinden oluşur. Hikâyelerinin konusunu kendi tecrübelerinden hareketle oluşturan Salime Servet'in hikâyelerindeki genel kurgu; evinde, penceresinin önünden dış âlemi izleyen bir kadın kahramanın iç dünyasının sunulmasından ibarettir.

Salime Servet, ilk iki hikâyesini 1901'de yayımlar. Günlük tarzında yazılmış bu hikâyelerde, dönemin hâkim sanat anlayışı olan Servet-i Fünûn tesiri dikkati çeker. "Kurumuş Çiçek"te "*zeytin ağaçlarından toplanmış bir demet kuru çiçek*" (Salime Servet 1901: 5) bulan ben anlatıcı, maziye dalar. "Ruzname-i Hayatımdan" (Salime Servet 1313a: 5) adlı ikinci hikâyede okuyucu yine günlük kanalıyla kahramanın iç dünyası ile karşı karşıya gelir. Kahraman, yaşadığı mekândan ayrılmanın hüznü içindedir. Bu hüznü ve yaklaşan ayrılığı günlük içerisinde zaman unsurunu etkili bir şekilde kullanarak verir. "*Hayat-ı şebabımın kısm-ı revnakdârının mezarı addettiğim odayı nasıl terk edeceğim?*" (Salime Servet 1313a: 5) dediği odasından ayrılma anının yaklaşmasını, "Gece Saat 1, Gece Saat 5, Gece Saat 7" şeklindeki kronolojik zaman akışıyla hissettirir.

Yine günlük tarzında yazılan “Kısm-ı Edebî 2” (Salime Servet 1326c: 11) adlı hikâyede, ben anlatıcının gözlemleri tabiat ve iç dünyası ile sınırlı kalmaz. “Hürriyet-i Ebediye Tepesi”ndeki (Sarıkoyuncu, vd. 2002: 61) askerlere yönelir. “Kurumuş Çiçek”le benzer bir kurgusu olan hikâyede, kahramanı düşünmeye iten sebep bu sefer denizdir. “Kısm-ı Edebî 1” (Salime Servet 1326a: 11) adlı hikâyede ise iki oğlundan birini Rumeli’ye, diğerini Arabistan’a savaşa gönderen bir “asker annesi”nin psikolojisi anlatılır. “Bütün ruh-ı şefkatiyle bir valdeye temessül etmiş” dediği Anadolu, Millî Mücadele’den önce yüceltmeye başlanır. Bunlardan sonraki hikâyelerinde de kullanacağı ve Ömer Seyfettin’in hikâyelerini andıran “şehit ile diyalog” tekniğini bu hikâye ile kullanmaya başlar:

“Siz burada mader-i vatanın sinesinde birbirinizi öldürüyorsunuz. Girit’te ağyar beni çiğniyor. Ölülere hürmet, dirilere rahat yok.” (Salime Servet 1326a: 11)

Şehidin konuşması genellikle sitem edici ve halkı sarsıcı mahiyettedir. “Bir Mektup”ta (Salime Servet 1326f: 10-12) bu kez sefil bir kadının itiraflarını sunmak üzere mektup tekniğini kullanır. Mektup, kadın kahramanın toplum baskısından kurtularak kendini, itiraflarını daha rahat ve açık dile getirebildiği bir yöntem olarak hikâyedeki temaya uygun düşer. Ahlâken düşmüş bir kadının konu olarak işlenmesi, Tanzimat’tan beri edebiyatımızda yaygın bir gelenektir. Salime Servet, hikâye içerisinde bu konuyu tercih nedenini kahramanın dilinden şöyle açıklar:

“Bir genç kıza bir sefili göstermeli; bu düşmüş, solmuş çiçekle o gonca gülü ikaza çalışmalı. Onun da bir zaman kendisi gibi pâk olduğunu, masum doğduğunu anlatarak bir felaketten korkutmaya muvaffak olunmalıdır.” (Salime Servet 1326f: 10)

Edebiyat – ahlâk ilişkisine dair görüşlerini paylaştığı yukarıdaki paragrafta, Tanzimat’tan beri tartışılan yaygın bir konuyu ele alır. Edebî eserin ahlak dışı konuları işlemesine çıkan görüşün karşısında yer alan Salime Servet, *“bu zulmeti, bu sefaleti anlatmak için daha ciddi, daha nâfi eserler icrâ-ı vücut bulsa”* (Salime Servet 1326f: 10) şeklinde bir değerlendirmede bulunur. Hikâyede “ismet ve iffet”ini yitirmiş bir kadının iç muhasebesi etkili şekilde sunulmuştur. “Kararmış ruhum”, “hayat-ı sefilanem”, “ömr-i siyahım” şeklinde tanımladığı hayatını “terk ettiği âşyan-ı aile”si nedeniyle “acıklı bir nedamet” ile geçirir. Hikâyedeki dikkat çekici bir ayrıntı, papazdan bahistir. Bu, belirtilmese de hikâyenin tercüme olabileceğini düşündürmektedir.

“On Üç Sene Evvel” (Salime Servet 1326g: 8-9) bir kadın kahramanın yıkılan devleti karşısındaki hüznünü birinci elden ve içten yansıtan bir hatıra defteridir. Savaşın cephe gerisindeki yansımalarını anlattığı “Soğan Ekmek”te⁴ (Salime Servet 1327d: 1811-1819) mekân Samatya’dır. Kişileştirilen surlar için kullandığı “ihtiyar katil”, “kırılmış dişler” ve “sırıtmalar” hikâyedeki Tevfik Fikret ve *Sis* etkisini gösterir. İstanbul’un eski ve fakir semtlerinden biri olarak seçilen Samatya’da “eski gaz tenekelerinden müteşekkil bir kulûbe”de *“eşya, ziyet namına birkaç çini yemek kabı ile bardak, en temiz köşeye serilmiş bir yatak, bir iki küçük minderden başka bir şey”* (Salime Servet 1327d: 1811) yoktur. Hikâyede, yük arabacısı Mehmet Ağa, karısı Fatma ve üç “yiğit Osmanlı” evladından oluşan fakir “Osmanlı ailesi”nin Mehmet Ağa’nın getireceği yemeği bekleyişi tasvir edilir. Mehmet Ağa, ancak karınlarını doyurmaya yeten günlük kazancını Osmanlı donanmasına bağışlar, sadece ailesine “soğanla ekmek” getirebilir:

“Bugün iskelede Osmanlı donanması için para topluyorlardı. Biz her ay veriyoruz. Lakin dayanamadım. Söyleyen ağlıyordu, dinleyen ağlıyordu! Eve gitsem dedim, bizim Fatma Trablus’taki kardeşi için ağlar, aç çıplak dört sene Yemen’de bir Türk sözü işitebilmek, bir Türk sancağı görebilmek için beklediğim vakitler hatırıma geldi; kırk beş kuruş kazanmış

idim, mecalim kalmadı, ben de ağlayarak çıkardım; o ateş gibi söyleyen efendiye hepsini verdim.” (Salime Servet 1327d: 1814)

“Yazar, didaktik fakat etkileyici bir kurgu oluşturmuştur. Hikâyedeki fedakârlık, ferdi bir fedakârlık olarak kalmayıp tüm topluma mâl edilir. Böylelikle yazar, dönemin ihtiyaç duyduğu kitle ruhunu oluşturmayı hedefler.

Trablusgarp Savaşı’ndan dönen bir gazinin hikâyesini anlatan “Türk Trablus’tan Nasıl Döner”de⁵ (Salime Servet 1328f: 290) gazi kadar gazi annesi de yüceltilir. Psikolojik zamanın etkili bir şekilde kullanıldığı hikâyede, gazinin memleketine dönüş anı etkili bir şekilde tasvir edilir:

“Titreyen ellerinde artık bir metanet, muktezâ-yı beşeriyet durur gibi olmuş kalbinde artık Müslümanlığa, Türklüğe mahsus bir dârbân-ı tevekkül var.” (Salime Servet 1328f: 290)

Devrin hassasiyeti içerisinde milletin bütün fertleri kendi üzerine düşen fedakârlığı yerine getirir. Yazar anlatıcı zaman zaman “ey Türk neferi” dediği hikâyenin gazi kahramanına zaman zaman da topluma seslenerek bu fedakârlığı yüceltir:

“Türk bilir ki analar yiğitler doğurup ölür, yiğitler yiğit gibi ölür, kardeşler ölür ve babalar adeta hepsine hasret gider. Anadolu’nun mukadderatı bu.” (Salime Servet 1328f: 290)

Hikâyenin kriz anı; gazinin evine döndüğünde onu karşılayan annesinin tavrıdır. Annesi artık canından ümidini kestiği oğluna ilk cümle olarak “Trablus nasıl?” sorusunu yöneltir. Yazar, gazi ve anne tiplmeleriyle milletin geleceği ve hürriyeti içine kendini feda etmiş vatan mistikleri oluşturur.

“Oğlumu Hududa Gönderdikten Sonra”⁶ (Salime Servet 1331a: 103-104) ve “Nida-yı Emvac” (Salime Servet 1334b: 1758-1760) adlı hikâyelerinde de fedakâr anne tiplemesi çizilir. Günlük şeklini tercih ettiği “Oğlumu Hududa Gönderdikten Sonra” adlı hikâyesinde bir annenin oğlunu savaşa gönderdikten sonraki ruh hali anlatılır. “Gideceksin, gidiyorsun; çünkü bu hadise-i âdiye değil, bir cidal-i ihtiras ve vahşet değil; vatanın büyük ve müebbed bir dâvâ-yı ulviyesi” diyen anne güçlü bir kadın portresi çizer. Salime Servet “asker annesi” tiplemesi ile, cephe gerisindeki Türk kadının fedakârlık boyutunu ortaya koyar. “Silah başına! Orduya! Orduya!” şeklindeki çağrısı, aynı zamanda hikâyelerin yazılış nedenidir. Salime Servet, yalnızca savaş temini anlattığı bu hikâyeleri “Bütün Osmanlıların şâdân ve fedakâr bugün silah başına koşması, bütün vâsi hudutlarımızı canlı, kanlı bir duvar-ı üstüvar- hamiyetle kuşatması için” yazmıştır.

Benzer bir temaya sahip “Nida-yı Emvac”da, fedakâr bir eş ve anne modeli sunulur. Hikâye; kocasının kaptanı olduğu geminin düşman gülleleri ile tek bir can kalmayana kadar bombalanması haberini duyan “bedbaht kadının” kundaktaki bebeğine “Sen denize çıkmayacaksın!” ihtarını başlar. Biyografik okumaya müsait hikâyede, kadının “kocasının ailesinden bahriyeli olmamış kimse yoktu ki coşkun, muhteriz denizlerin asırlardan beri sinesinden kopup gelen sesine, o mehîb, ebedî çağrısına nihayet itaat etmiş”tir. Başarılı bir kurguya sahip hikâyede bütünleyici ve ikaz edici telkinler yine “şehit” sesi ile olur. Bedbaht kadın ile ilki Yıldırım Beyazıt, ikincisi Fatih, üçüncüsü Barbaros Hayrettin Paşa zamanından gelen üç şehitle konuşur. Hikâyede asıl heyecan unsuru son şehidin kimliğinin açıklanması ile sağlanır. Son şehit ile kadın arasındaki diyalog şöyle gelişir:

“- Ben ise çocuğumu görmeden denizde boğuldum. Çünkü denizin sesi beni çağırmişti.

Kadın niyazmend sordu:

-Ya çocuğunuz?

-Çocuğum şimdi mağriple maşrıki kucaklayan denizde kanı dün benim kanıma karışmış olan senin zevcindir!”

(Salime Servet 1334b: 1760)

Son şehit, kadının bir gün önce ölen kocasının babasıdır. Kadına, “Biz yüzlerce seneler evvel bu düşünce ile tatlı canlarımızı düşmandaki kanlı kılıçlara verdik, sen de Osmanlı kadını, Türk zevcesi isen bu yolda en tatlı oğlunu feda edeceksin.” (Salime Servet 1334b: 1760) der. Hikâyenin sonunda “bedbaht kadın” “fedakâr bir anne”ye dönüşür.

Tamamı savaş temini işleyen bu hikâyeler genellikle ev içinde, çoğu zaman bir odada geçer ve sınırlı bir şahıs kadrosuna sahiptir. Başkahramanın genellikle kadın olduğu bu hikâyelerde, dönemin toplumsal ve siyasi şartlarına paralel olarak dış dünya ancak “pencere”den seyredilen bir alan olarak belirir.

Beş bölüm halinde yayımlanan “Kardeş Mektupları” biyografik özellikler gösteren hikâye serisidir. “Yekdiğerine hissen, ruhen merbut iki kardeşin” (Salime Servet 1327b: 455) mektupları şeklinde tarif edilen hikâyelerde “çocuğumu vatanıma, milletime hediye etmişim” Salime Servet 1327b: 456) diyen “asker validesi” başkahramanın psikolojisi sunulur. Hikâyelerde anlatılan devir, “zalim istibdatla boğuşmakta olan harap İstanbul”dur. (Salime Servet 1327b: 455)

2.1.3. Tercümeleri

Salime Servet, farklı dergilerde İngilizceden on yedi manzume ve hikâye çevirmiştir.⁷ Çevirilerin büyük kısmı şiirdir. Amerikalı şair Henry Wadsworth’tan yaptığı bir şiir çevirisinde, tercümeyle ilgili nedeni ve tercüme yöntemi hakkında bilgi verir. (Salime Servet 1327a: 978-979) Tercümeye esas olan edebî eserin aslındaki edebî niteliğini ve üslup özelliğini korumaktır. Salime Servet, bu konudaki acziyetini “manzume lisan-ı aslisinde sâdegînin, belagat ü selasetin bedî bir numunesi ise de benim gibi bir âcizenin kalemiyle Türkçemize hususiyetle nesren tercüme edilmek bedbahtlığına uğraması cidden bâdî-i teessüftür.” Salime Servet 1327a: 978) şeklinde dile getirirken “bu hususta beni müteselli eden bir şey varsa o da tercümenin aslına bir “vav-ı atıf” bile ilave etmeksizin yapılmasıdır” Salime Servet 1327a: 978) der. Salime Servet, tercümelerinde aslına sadık kalmaya çalışmakla birlikte manzumelerin tamamını nesir şeklinde çevirmiş, bu da şiirlerin aslındaki ahengin Türkçeye aktarılmasını zorlaştırmıştır.

Yazar, çevirilerinde vatan, kadın, çocuk, hürriyet ve milliyet gibi toplumsal içerikli metinler seçer. Bu, onun edebiyat görüşünün bir uzantısıdır. Çevirdiği şairlerin çoğu Amerikalı ya da İngiliz’dir: Spencer, Lord Byron, Josephine Peabody, Buttler, Alfred Tennyson, Thomas Hood.

3. Kitaplaşmış Eserleri

3.1. Bir Hatıra-i Pejmurde

Mektup roman tekniğiyle yazılmış Bir Hatıra-i Pejmurde (1329)’nin önsözünde yazılış tarihi olarak 1326 yılı verilmiştir. Roman türünde de kalem oynatan Salime Servet, tamamı sosyal içeriğe sahip şiir, hikâye ve makalelerinin aksine romanda “macera-yı keder” (1329g: 4) dediği hazin bir aşk ve ayrılık hikâyesini işler.

1912’de yayımlanan romanda, Servet-i Fünûn duyuş tarzı belirgin şekilde hissedilir. Romanın en dikkate değer özelliği tekniğidir. Kadın yazarların Tanzimat’tan itibaren yaygın olarak kullandığı, kahramanın psikolojisini doğrudan sunmayı sağlayan günlük – mektup tekniğini tercih

eder. Birden fazla kahramanın iç dünyası sunulur ve anlatıcı olaya dahil olur; ayrıca romancı anlatıcı konumundan çıkar. Romanda Servet'in günlüğü ile Servet'in; Gülbin'in mektup ve hatıra defteri ile Gülbin'in; Adil'in mektubu ile Adil'in bakış açısı farklı ön plana çıkar. Bu bakış açısı çeşitliliğine rağmen, mektup ve günlüklerin aynı kalemde çıktığı intibai, mektup romandan beklenen "çok seslilik" (Kefeli 2002: 36) ilkesine ters düşer.

Mektuplar "bir nevi iç monologlardır." (Kefeli 2002: 32) Romanda birinci tekil şahsın kullanımına paralel olarak psikolojik tahlillerin, iç konuşma ve çatışmaların fazlaca olması gerekir. Kadın kahramanların kimseye anlatamadığı duygularını anlatma vasıtaları olarak kullanılan mektup ve günlüklerde Gülbin ve Servet'in sırları ifşa edilmekle beraber güçlü bir psikoloji yer almaz.

Romanın kurgusu iki bölüm halinde düzenlenmiştir. 1. Bölüm; aynı zamanda romanın dış çerçevesini oluşturur ve Servet'in 22 Eylül 1311 tarihli günlüğüdür. Bu bölümde, Servet teyzesi Gülbin'le ilgili bir hatırasını nakleder. Bu hatıra, onu Gülbin'in hastalanıp öldüğü döneme götürür. Teyzesinin ölümünden altı sene sonra annesi ona teyzesinden kalan bir çekmece verir. Çekmecenin içerisinde Servet'e teyzesinden yazılmış bir mektup ve Gülbin'in hatıra defteri çıkar.

Romanın ikinci bölümünü "Ruzname" başlığı altında verilen Gülbin'in mektubu ve hatıra defteri oluşturur. Tarihin verilmediği bu hatıralarda geriye dönüşle Gülbin'in bütün bir hayatı yer alır: "Bu çekmede bulunan ruzname-i hayatım bu ömr-i siyahı sana anlatacaktır." (Salime Servet 1329g: 20) Gülbin, büyükçe bir konağa verilmiş bir esiredir. Esir olduğunu ancak satılacağı zaman öğrenir. Kendisine âşık olan "küçük hanım"ının oğlu Arif'le evlenerek esaret hayatından kurtulur. Ancak asilzade olmadığı için kayınvalidesi tarafından asla kabul görmeyen Gülbin, kocasının ölümüyle oğlundan zorla ayrılır. İkinci eşi Ali'nin desteğine rağmen oğluna olan hasreti tükenmez; fakat bütün teşebbüslerine rağmen oğluna kavuşamaz. İkinci eşinin de ölümüyle varlıklı bir kadın olan Gülbin, ailesini bulur; üçüncü evliliğinden bir çocuğu olur; fakat o evlat acısı ile hastalanır ve ölür.

Servet'in günlüğü, romanda yazarın sözcülüğünü yapan, olaylara daha eşit mesafede bir bakış açısı sunar. Bu anlamda Servet asıl hikâyeyi anlattırıcı itici güç vazifesi görür. Gülbin'in defter ve mektubu; romanın asıl merkezini ve hâkim bakış açısını oluşturur. *Sergüzeşt* romanını hatırlatan bir kurguya ve aşk hikâyesine sahiptir. Gülbin, satılana kadar "esirliğini hissetmez" (Salime Servet 1329g: 32); satılma ve evlilik sürecinde kendisini "zavallı bir esire" (Salime Servet 1329g: 30) olarak görmeye başlar. Romanda esaret psikolojisinin en etkili verildiği sahne; Gülbin'in satıldığı andır:

"Nazarım ayakta duran tanımadığım bir beyin enzâr-ı mütecessisanesiyle karşılaştı. Bu tavr-ı vakurânededen sebebini bilmediğim halde en ince sinirlerim titredi. Süratle oturan velinimetim beğime nazarımı çevirdim. Onun da halinde bir rahatsızlık hissettim. Garip bir endişe ile ve benim hâl-i perişanımdan efrûz asar-ı merakla misafirin gözlerine bakıyordu. Bu sükunet içinde yarım saat, yahut yarım asır ayakta durdum. Beyefendinin müsaadesi üzerine odama geldiğim zaman artık gözyaşıma, hıçkırıklarına müsaade verdim. Bir kimsesiz, bir esire ne kadar ağlarsa o kadar ağladım." (Salime Servet 1329g: 30)

Gülbin, romanda "beyaz kelebek" ve "kuş" leit motiflerini çocukluğunu anlatırken kullanır. "Bir beyaz kelebek gibi azade-i gumûm idim." (Salime Servet 1329g: 24) Kuş ve kelebek tekrarları, kahramanın güzel mezi ve çocukluğuyla beraber hürriyetini anlatan bir simge olarak yer alır. (Salime Servet 1329g:71) Romanın sonunda öten "baykuş", Gülbin'in ölümünü haber veren bir sembol olarak kullanılır.

Dar bir şahıs kadrosuna sahip romanda kalfa, halayık, cariye ve hanım, beylerin olduğu bir sosyal tabaka dikkati çeker. Romanda Gülbin'in etrafındaki herkes iyidir. Çatışmayı sağlayan tek kişi, "meş'um kadın" kayınvalidedir. Şahıs kadrosunu, Servet-i Fünûn romanındaki gibi solmaya,

Turkish Studies

ölmeye meyilli kahramanlar, “*solgun benizler*” (Salime Servet 1329g:58) oluşturur. Olay örgüsünün merkezini meydana getiren “iyi” kahramanların tamamı ölür. Gülbin’i seven Adil, Arif ve Ali ateşli hastalıklarla aniden vefat ederler. Gülbin de oğlunun acısına dayanamayarak hummaya yakalanır ve ölür.

Genellikle romantik tasvirlerin yer aldığı romanda, Gemlik, İstanbul; Eyüp, Cibali semtleri mekân isimleri olarak geçer. Kapalı mekânları kahramanın psikolojisini yansıtacak şekilde kullanır. Bir yalıda yetişen Gülbin’in esareti ile yalının sunduğu zenginlik ve ihtişam arasındaki tezdâ, “*sanki bütün bu geniş merdivenler, kadife sedirler, yıldızlı tavanın üzerinde zılâl-i keder titriyor.*” (Salime Servet 1329g: 7) cümlesi ile ortaya koyar. Gülbin’in odası için kullandığı “hücre-i saadet” (Salime Servet 1329: 34) tamlaması yine onun mutlu esir hayatını tanımlar. Ev içi; dönemin kadın sosyal hayatı adına önemli bir göstergedir. Romanda yalnızca bir kez sokağa çıkan Gülbin’in hayatı ev, bahçe ve pencere üçgeninde geçer. Romanda Gülbin’in odası ile Adil’in koğuşu kahramanın psikolojisini yansıtacak bir işlev üstlenmiştir. Gülbin odasını, “*sanki her köşesi siyah, melâlâlûd bir sis içinde*” (Salime Servet 1329g: 51) şeklinde anlatır. Adil, “*erimiş, incelmış, sararmış vücutlarla dolu koğuş*”ta (Salime Servet 1329g: 64) ölür. Gülbin Adil’in mektubunu okurken “karanlık oda”dadır.

Romanda hâkim zaman kış ayları ve gecedir. Servet’in günlüğü şubat ayında, “siyah bir gece” başlar. Romanın tamamında sıklıkla kullanılan “siyah ve karanlık” sıfatları; zaman unsuru olarak da önem taşır. Oğlundan ayrı düşen Gülbin için zaman zor ilerler ve “*kışın mağmum günleri*”, “*uzun muzlim geceler*” (Salime Servet 1329g: 12) onun psikolojisine tesir eder. “*Siyah kanatlarını kâinat üzerine açan gecenin hüznü sanki gönlümde melâl ile hasbihâl ediyordu.*” (Salime Servet 1329g:32); “*Saat ağır bir feryat gibi akşamın yarımını çalıyor.*” (Salime Servet 1329g:33), “*Zannediyorum ki bu karanlık günlerin birinde gözlerimi kapayacağım.*” (Salime Servet 1329g: 69) Romandaki gece ve karanlık hâkimiyeti, Gülbin’in “*sergüzeşt-i siyah*”ına (Salime Servet 1329g: 76) uygun şekilde kullanılmıştır.

3.2. Muazzez Vatana

Kardeşi Ali Rıza Seyfi ile birlikte çıkardığı *Muazzez Vatana* (1331) adlı kitapta Salime Servet’e ait dokuz şiir ve iki nesir yazısı bulunur. Ayrıca kitabın başlık adı, Ali Rıza Seyfi tarafından seçilmiştir. Şiirlerin yazılış zamanı (1325 – 1328; 1910 -1913) içeriğinde belirleyici rol oynar. Tamamı sosyal içerikli bu şiirlerde tema, vatan, hürriyet, savaş, tarih konularından ibarettir.

Şiirlerde ortak bir yapı ve üslup özelliği dikkati çeker. Şair, devri için ihtiyaç duyulan şiiri yazmaya çalışmış; askeri, gençliği, halkı yönlendirecek, harekete geçirecek şiirler kaleme almıştır. Karşısındaki kitleyi muhatap alan şair, şiirlerin tamamında genellikle askere hitap eder. Şiirlerde kullandığı hitabet sanatı ile ahengi sağlar; anlama vurgu yapar. “Türk milleti” için yazdığı bu şiirler için cihad şiirleri tanımlamasını yapmak uygun olacaktır. “Vur” şiirinde Trablusgarp savaşında savaşan askeri cesaretlendirecek emir cümleleri yer alır:

“*Vur! Darbeni duysun dîl-i Mahmûd u Muhammed*

Evladın için, millet için, dinin için vur”

(Salime Servet 1331d: 7)

“Vur!”, “Yürü!”, “Yetiş!” gibi şiddet içeren fiillere vurgu; Mehmet Emin’den itibaren gelen Milliyetçi şairlerin “Uyan” söylemine paralel bir yöneliştir.

Şiirlerde “Osmanlı” ve “Türk” vurgusu dikkati çeker. “Vatan” şiirinde, “*Yetiş! Ey kahraman Osmanlı hep bekliyor ümmet*” (Salime Servet 1331d: 10) mısrasında Osmanlı’ya seslenen şair, “Bir Paslı Kılıcın Tarihi”nde “*Türk’üm dedi, Allah dedi, düşmanlara daldı*” (Salime

Turkish Studies

Servet 1331d: 12) mısrasında ise Türk milletine vurgu yapar. Halkı bilinçlendirmek, askeri ümitlendirmek üzere Türk tarihine de başvurur. “Bir Paslı Kılıcın Tarihi”nde Alparslan, İstanbul’un fethi, Mohaç Meydan Savaşı gibi tarihî olaylara gönderme yaparken dönemin yaygın yönelimi olan uzak tarih yerine İslamiyet’ten sonraki Türk tarihini işler. Kitabın en dikkate değer özelliği, vatanının parçalanmasına şahitlik eden hassas bir kadın şairin duygularını içermesidir. Şair, vatanının parçalanması karşısındaki durumunu, ölmüş çocuğuna ağlayan bir anneye benzetir:

“Ey milletime mekteplik eden kanlı Cezayir,
Ağlar durumum hâl-i perişanuma mebhût,
Bir anne ki: ölmüş çocuğun üstüne inler”

(Salime Servet 1331d: 15)

Şair şiirlerde estetikten ziyade toplumsal mesajı dikkate alır. Bu sebeple “ilham”dan çok kuru didaktizme ve hamasete yenik düşer. Şiirlerde şairin “kendi ben”i neredeyse hiç duyulmaz.

4. Fikirleri

Salime Servet’in zihinsel dikkati iki mesele üzerinde yoğunlaşır: kadın ve vatan. Meşrutiyet’in oluşturduğu “serbest ortam”da gerçekleşen basın faaliyetindeki patlama ile kadın meselesindeki tartışma ve görüşler artar; İttihat ve Terakki, kadın meselesini “millî kültür ve iktisat davası” olarak görür. (Tunaya: 56) Bu dönemde yazmaya başlayan Salime Servet, bir kadın düşünür olarak kadın meselesiyle ilgili kendi görüşlerini makalelerinde dile getirmekle kalmaz, tek sayı çıkabilmiş bir kadın dergisinin, *Seyyale*’nin başyazarlığını da yapar. Kadın ve çocuk terbiyesi konularında yoğunlaşan dergi Feminizm’e mesafeli, millî değerleri ön plana çıkaran bir fikir arka planına sahiptir.

Savaşla ilgili yazmış olduğu makalelerde, şiir ve hikâyelerindeki hamasi tonu devam ettirir. “Sa’y” ve “Cihat” ekseninde şekillenen bu yazılarda halkı harekete geçirmek, askeri desteklemek ana hedef olarak belirir.

4.1.Kadın Meselesi

Kadınla ilgili fikir yazılarında, tartıştığı iki temel konu vardır. Bunlardan biri, millî dava olarak gördüğü vatana asker yetiştirecek validelerin eğitimi; diğeri dönemin tartışmalı konularından Feminizm meselesi karşısındaki tavrıdır.

4.1.1.“Muallim Valideler” ve “Kadın Muallimler” Yetiştirebilmek

Salime Servet, klasik bir tezi savunur. İyi anne, cemiyete maddi – manevi tesirde bulunurken fena annenin tesiri de fena olur. “Musahabe: Kadınlık Davasından” (Salime Servet 1325: 173) adlı yazısında kızları “milletin müstakbel anneleri” olarak tanımlayan yazar, anneliği kadına “tabiat tarafından bahşolunan en kutsi vazife” olarak gösterir. Kadın için birincil rol olarak anneliği benimseyen yazar, bu makalesinden itibaren istinasız bütün yazılarında annelik rolünü yüceltir. Gereğesi ise, “Sağlam, ümitvâr bir nesil yetiştirmek istiyorsak evvela o nesli maddi ve manevi terbiye eyleyecek valideler tedarikine hasr-ı himmet etmeliğimiz lâzım”(Salime Servet 1325: 173)dır.

Salime Servet’in nesil ve gelecek vurgusu; Osmanlı’nın dağılma ve parçalanma sürecinin hassas konularındandır. İlber Ortaylı’nın belirttiği gibi, Meşrutiyet dönemi fikir akımları ve siyasal girişimler aile ve evlilik kurumunu dikkate almış, edebiyat didaktik bir üslupla modern aileyi işlemiştir. (Ortaylı 2000: 154-155) Salime Servet’in aile konusundaki düşünceleri “Şu zavallı ve sahipsiz âlem-i İslam”ı koruyacak olan çocuklar, gelecek “nesil için ne yapıyoruz?” sorusu

Turkish Studies

üzerinde yoğunlaşır. “Çocuklarımız” adlı yazısında “Çalışalım; çalışalım; çocuklarımız için çalışalım.” (1327e: 1256-1261) cümlesi ile gelecek nesle yapılacak yatırımın önemine dikkat çeker. Çünkü Osmanlı çocukları, “Osmanlı milletinin sermaye-i istibali”dir. (1327e: 1256-1261) “Osmanlı Hanımlarına”da Kız mekteplerindeki “hesap, kitabet, coğrafya dersleri”nin kâfi olmadığını, “*sanayi-i beytiyye, kitâbet, terbiye-i milliye*” (Salime Servet 1326e: 9-10) derslerinin de bulunması gerektiğini belirtir. Yazıda, kadın için sunulan teorik çözümleri yetersiz bulur ve “hukuk-ı nisvan” adlı kitaplar yazmanın kadın meselesi adına geçerli bir çözüm olmadığını savunur. Bu noktada Meşrutiyet döneminin yaygın ortamındaki patlamadan nasibini alan kadın yayınlarına da bir eleştiride bulunur. Salime Servet, bu noktadaki teorik değil pragmatist çözümlerden yana bir tavır ortaya koyar. Ona göre, “kadın muallimler” ve “muallim valideler” yetiştirmek gerekir. Yazarın kadın ve genç kızların eğitimi ile ilgili vurgulamaları, milliyetçi kişiliğinin yanı sıra devrin siyasi şartları ile ilgilidir. Vatandaşını koruyacak, düşmanla savaşacak askerleri yetiştirecek, millî ve vatani hisleri aşılacak olan kadındır: “*Süngüyü ne için tuttuğunu ve mübareze-i vatanda ne için ilk safta bulunmak lâzım geldiğini çocuk evinden, barkından, anasından öğrenmeli.*” (1327e: 1256-1261)dir.

4.1.2.Feminizm: “Bir Bardak Suda Fırtına Koparmak”

Salime Servet, Meşrutiyet döneminin Feminist hareketlerini yakından takip eder. Hatta takibi Osmanlı kadın hareketi ile sınırlı kalmaz. Makalelerindeki ayrıntılar, onun Batı’daki feminist hareketlerden de haberdar olduğunu gösterir. (Salime Servet 1327: 66) Salime Servet’in Feminizm karşısındaki tavrı çok nettir. “Hanımlar İçin, Nisâiyyûn – Sufrajet” adlı makalesinde Avrupa’daki feminist hareketlerin tek tek tarihlerini ve neden olduğu olayları anlatır ve Feminizm’in “*cidden mühlik bir derece-i faaliyete varmış*” olduğu hükmüne varır. (Salime Servet 1329a: 366) Osmanlı kadın hareketini desteklemekle birlikte Feminizm’e karşı olan yazar, sosyal değişimin daha ağır ve temkinli seyretmesi gerektiğini savunur. “*Osmanlı kadınlığı hakkında daha dakik, daha az asabi, elhasıl daha tabii düşünülse daha iyi olur.*” (Salime Servet 1329b: 79) Dönemin çok tartışılan tesettür mevzuuna da⁸ değinen Salime Servet, tesettürün kadının sosyal hayatın içerisine olmasına mani olmadığını savunur (1329d: 148). Tesettürü reddeden görüşleri “ifratperver” addeden yazar, dönemin Batıcı – Pozitivist düşünürlerine karşı çıkarken bu konuda daha ziyade İslamcı görüşle birleşir: “*Bazı ifratperverlerin dedikleri gibi bütün Osmanlı zevceler, zevcelerinin çarşafklarını çıkararak ‘Hava alınız, sıhhatinizi düzeltiniz.’ diye onları sokağa koysa yine terbiye-i fikriye, irfan-ı medeni, itiyad-ı sıhhi olmadıkça bir faidesi yoktur.*” (1329d: 148)

Kadının siyasi ve hukuki haklarının tartışıldığı bir dönemde yazan Salime Servet, kadının siyasi hak elde etmek için verdiği mücadeleyi tenkit eder:

“*Bugün kadınlar intihâb-ı siyasiyede sahib-i rey olmak, parlemantolarda keskin, ince sayhalarını işittirebilmek hırs u ateşiyile en müfrit mesaiye atılıyorlar; lakin acaba tasavvur ve takdir etmezler mi ki yukarıda söylediğimiz vezaifin hakkıyla ifası takdirinde vatana, millete, esaslî, en lazım, en mukadees hizmeti ifa eylemiş, hatta koca bir heyet-i ictimaiyenin istikbal ü şevketini temin eylemiş olurlar.*” (1329d: 149)

Salime Servet’in kadının oy hakkı talebi ile ilgili eleştirisini dönemin toplumsal alışkanlıklarını dikkate alarak değerlendirmek gerekir. Kadının kamusal alana dahil olması, dönemin pek çok entelektüelini meşgul eden bir meseledir. Osmanlı toplumunun temel ve mahrem bir alanı olan ailenin korunması, kadının ev içinde anne rolüyle ilişkili olarak görülür. Salime Servet’in kadının siyasi haklarını savunan Meşrutiyet dönemi feminist hareketinin karşısında yer alması, kadına toplumsal rol olarak anneliği telkin etmesi geleneksel Osmanlı toplum yapısını korumaya yönelik bir tavidir.

4.2.Vatan: “Mücadelegâh-ı Din ü Millet”

Salime Servet kadar “devri” ile bütünleşmiş kadın yazar / şair çok azdır. O, yazılarının yoğunlaştığı 1914-1916 yılları arasında bir “hatibe” gibi halka, orduya; komutana, ere seslenir. I. Dünya Savaşı’na girildiği, savaşın kaybedildiği bu devrede, askere ümit aşılacak, “peygamberî telkinler”de bulunmak üzere yazılar yazar. (Salime Servet 1331b: 54) Devleti düşman tarafından işgal edilen bir kadın yazarın hassasiyeti bu yazıların mihenk taşı oluşturmaktadır. Salime Servet, seslendiği askere vatanseverlik duygusu aşılarken sert ve heyecan verici bir üslup tercih eder:

“Yukarıdaki koyu yeşil çamlıklardan kokular getiren tatlı vatan rüzgârı sana şöyle demez mi:

- Yurdun için çalış!
- Yurdunu sev!
- Yurdunu koru!
- Yurdun için öl!” (1329e: 382)

“Yurdu için ölecek” vatan mistikleri oluşturmaya gayret eden yazar, yazılarında orduyu vatani korumaya çağırır: “İslamlık, insanlık, Osmanlılık babalarımızın yattığı toprağı elden çıkartmamaktır.” (Salime Servet 1329e: 382) Lirik söylemlerin arttığı bu yazılarda, cihada davet eden bir yazar karşımıza çıkar: “Ümid evvela Allah, sonra mukaddes silahtır.” (Salime Servet 1331d: 23)

1918’den sonra yayın dünyasında görünmeyen Salime Servet’in edebiyatla ilişkisi savaş dönemi ile sınırlı kalır, onu edebiyat ve fikir dünyasında var eden şey, Osmanlı’nın yıkılış sürecindeki telkinleri olur.

Sonuç

Tanzimat’tan sonra kadın edebiyatı konusundaki artışa paralel olarak yapılan monografik incelemelere rağmen tarih sayfalarında unutulmuş edebî kıymeti haiz kadın yazarlar mevcuttur. Bugüne kadar Salime Servet’in edebî ürünleri ve tarihî kimliğini ortaya koyan müstakil bir çalışma yapılmamıştır. Oysa kadın yazarlar içerisinde Salime Servet kadar devri ile bütünleşmiş yazar yok denecek kadar azdır. O’nun eserleri; Osmanlı’nın yıkılma dönemini bir kadın yazarın “penceresinden” sunması açısından psikolojik ve sosyolojik açıdan dikkate değerdir.

Salime Servet, kısa denilebilecek bir dönemde yazmış olmasına rağmen yazdığı devirde önemli bir boşluğu doldurur. Edebî ve fikrî eserleri ile asker ve millete ümit aşılacak kendine gaye edinen yazarı, edebiyata asıl yönlendiren hedef bu olur. Düşünce ve edebî ürünleri ile Millî Edebiyat devrinde değerlendirebileceğimiz Salime Servet, Osmanlı’yı ayakta tutma adına farklı çözüm önerileri sunan Türkçülük, İslamcılık ve Batıcılık fikirlerinin çarpıştığı bir devrede yazar. İstibdat sonrası yazmaya başlayan yazarın, Cumhuriyet’in ilanı ile yazı hayatından büsbütün çekilmesi de üzerinde düşünmeye değer bir gelişme olarak görülmelidir.

Salime Servet, kısa hikâye, şiir, roman, tercüme ve makale türlerinde eserler verir. Hikâyelerinde toplumun hassas noktalarını dikkate alır; savaşı konu edindiği hikâyelerde geliştirdiği “şehitle diyalog” tekniğine başvurur. Kadın kahramanın günlüğü şeklinde kurgulanmış bu hikâyelerde şehit, asker, kadın ve genç millî heyecanı artırıcı bir kitle olarak seçilir. Aşk temasını hiç işlemeyen Salime Servet, savaşlar çağında yaşamış ve savaşı işlemeyi bir entelektüel sorumluluk olarak görür.

Salime Servet yazdığı fikrî yazılarında kurgusal eserlerinde olduğu gibi savaş temasını işlemekle kalmaz, Meşrutiyet döneminin popüler konusu kadın meselesinde de Avrupa’daki kadın hareketini takip eden bir kadın yazar olarak görüşlerini ortaya koyar. Feminizm’in şiddetle

karşısında olan Salime Servet, kadının siyasi haklar konusundaki ısrarcı hamlesini gereksiz bulur ve kadına birincil olarak anneliği gösterir. Bu açıdan gelenekçi bir tutum sergileyen Salime Servet, devrinin genellikle Feminist söylemler çerçevesinde şekillenen kadın hareketinden ayrılır. Onun Feminizm karşıtı tutumu, Feminizm'i tehlikeli bir akım olarak gösterdiği makalelerinde bariz şekilde kendini gösterir.

EKLER

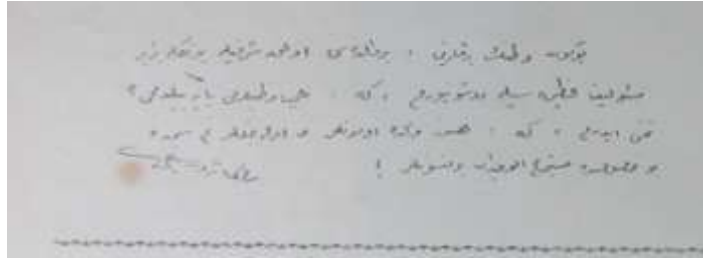
Ek 1

Salime Servet'in Bir Fotoğrafi (Yıldız 2002b: 353)

Ek 1

Salime Servet'in El Yazısı ve İmzası

Ek 2

Seyyale'nin Kapağı

Açıklamalar

1.Savaş edebiyat ilişkisine yönelik tartışmalar için bk: (Belge 1980); (Larnac: 1963); (Duman vd.: 2005)

2.Salime Servet, 1913 tarihli “Kardeş Mektupları” adlı yazısında 5 yıldır İstanbul’a gelmediklerini belirtmektedir. (1328d: 335) Ayrıca donanma dergisinde yayımladığı çocukluk hatıralarını konu alan yazıda, 1313 tarihinde Gemlik’te yaşadıklarını ifade etmektedir. (1334c: 1881)

3.“Kanlı Bahar” ile aynı yıl yayımlanan Halide Nusret Zorlutuna’nın meşhur “Git Bahar” şiiri arasındaki benzerlik dikkat çekicidir. (Coşkun 2008: 54)

4.Nesime Ceyhan, “Soğan Ekmek” hikâyesini 1.Dünya Savaşı Hikâyeleri adlı eserinde Türkiye Türkçesinde aktarmıştır. (Ceyhan 2007:52-58)

5.Hikâye, Nesime Ceyhan’ın Trablusgarp Savaşı Hikâyeleri adlı kitabında yer almaktadır. (Nesime Ceyhan 2009: 143-148)

6.Hikâye, Nesime Ceyhan’ın hazırladığı hikâye antolojisinde de yer almaktadır: (Nesime Ceyhan 2007:141)

7.Salime Servet’in İngilizceyi öğrendiği kurumla ilgili kaynaklarda bilgiye rastlamadık.

8.Meşrutiyet döneminin en çok tartışılan konularından biri tesettür meselesidir. Batıcı aydınlar, tesettürün şiddetle karşısındadırlar ve ilk defa bu dönemde tesettüre karşı açık bir savaş açarlar. Abdullah Cevdet, “hem Kur’an’ı hem kadını aç” şeklinde bir slogan geliştirirken Selahaddin Asım, kadının geri kalmışlığının asıl nedeni olarak tesettürü göstermektedir. (ÇAHA 1996: 96-97)

KAYNAKÇA

SARIKOYUNCU Ali; Selahaddin Önder ve Mesut Erşan (2002). *Millî Mücadele’de Eskişehir*. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Araştırma Fonu Başkanlığı Yay.

BELGE Murat (1980). “Edebiyatın, Savaşa Karşı Bilincin Gelişmesinde Önemli Rolü Olmuştur”. *Milliyet Sanat*: 10

CEYHAN Nesime (2007). *I. Dünya Savaşı Hikâyeleri*. İstanbul: Selis Yay.

CEYHAN Nesime (2007). *II. Meşrutiyet Dönemi Türk Hikâyesi*. İstanbul: Selis Yay.

CEYHAN Nesime (2009). *Trablusgarp Savaşı Hikâyeleri*. İstanbul: Selis Yay.

COŞKUN Betül (2008). *Halide Nusret Zorlutuna Bütün Şiirleri*. İstanbul: Timaş Yay.

ÇAHA Ömer (1996). *Sivil Kadın*. İstanbul: Vadi Yay.

DUMAN Haluk Harun ve Salih Koralp Güreşir (2005). *Balkanlara Veda*. İstanbul: Duyap Yay.

ERGUN Sadettin Nüzhet, *Türk Şairleri*, c:1, 1936

KEFELİ Emel (2002). *Anlatım Tekniği Olarak Mektup*. İstanbul: Kitabevi Yay.

KURNAZ Şefika (1996). *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını*. İstanbul: MEB Yay.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/2 Spring 2012

- LARNAC Jean (1963). “İhtilallerin ve Savaşların Edebiyat Üzerindeki Tesirleri”. (Çev. O. Suda). *Yeni Ufuklar*: 135
- LE BON Gustave (1997). *Kitleler Psikolojisi*. İstanbul: Hayat Yay.
- ORTAYLI İlber (2000). *Osmanlı Toplumunda Aile*. İstanbul: Pan Yay.
- POLAT Nazım Hikmet (1991). *Müdâfâa-i Milliye Cemiyeti*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Salime Servet Seyfi (1901). “Kurumuş Çiçek”. *Hanımlara Mahsus Gazete*: 121
- Salime Servet Seyfi (1313a). “Ruzname-i Hayatımdan”. *Hanımlara Mahsus Gazete*: 117
- Salime Servet Seyfi (1313b). “Oğluma Hitap”. *Hanımlara Mahsus Gazete*: 1341
- Salime Servet Seyfi (1325). “Musahabe: Kadınlık Davasından”. *Şehbâl*: 81
- Salime Servet Seyfi (1326a). “Kısm-ı Edebî 1”. *Ümmet*: 1
- Salime Servet Seyfi (1326b). “Vatan Türküsü”. *Ümmet*: 2
- Salime Servet Seyfi (1326c). “Kısm-ı Edebî 2”. *Ümmet*: 2
- Salime Servet Seyfi (1326d). “İki Ruhun Tarihinden”. *İctihad*: 47
- Salime Servet Seyfi (1326e). “Osmanlı Hanımlarına”. *Ümmet*: 3
- Salime Servet Seyfi (1326f). “Bir Mektup”. *Ümmet*: 5
- Salime Servet Seyfi (1326g). “On Üç Sene Evvel”. *Ümmet*: 7
- Salime Servet Seyfi (1327). “Hanımlar İçin: Bazı Havadisat-ı Nisaiyye”. *Şehbâl*: 4
- Salime Servet Seyfi (1327a). “Yükselici”. *İctihad*: 39
- Salime Servet Seyfi (1327b). “Kardeş Mektupları”. *Şehbal*: 47
- Salime Servet Seyfi (1327c). “Sulara Askerler”. *Donanma*: 18
- Salime Servet Seyfi (1327d). “Soğan Ekmek”. *Donanma*: 20
- Salime Servet Seyfi (1327e). “Çocuklarımız”. *Donanma*: 14
- Salime Servet Seyfi (1328a). “Gidip Gelenler”. *Donanma*: 35-36
- Salime Servet Seyfi (1328b). “Kardeş Mektupları”. *Şehbal*: 58
- Salime Servet Seyfi (1328c). “Kardeş Mektupları”. *Şehbal*: 60
- Salime Servet Seyfi (1328d). “Kardeş Mektupları”. *Şehbal*: 65
- Salime Servet Seyfi (1328e). “Kardeş Mektupları”. *Şehbal*: 66
- Salime Servet Seyfi (1328f). “Türk Trablus’tan Nasıl Döner”. *Şehbâl*: 63
- Salime Servet Seyfi (1329a). “Hanımlar İçin: Nisaiyyun - Sufrajet”. *Şehbâl*: 91
- Salime Servet Seyfi (1329b). “Kadınlık Davasından I”. *Şehbal*: 79
- Salime Servet Seyfi (1329c). “Genç Türkler Düşmanlara Ne Diyor”. *Mektebli*: 9
- Salime Servet Seyfi (1329d). “Kadınlık Davasından II”. *Şehbal*: 80
- Salime Servet Seyfi (1329e). “Milletimle Hasbihal”. *Mektebli*: 23
- Salime Servet Seyfi (1329f). “Tazmin”. *Şelale*: 46

Turkish Studies

- Salime Servet Seyfi (1329g). *Bir Hatıra-i Pejmurde*. İstanbul: Sancakçıyan Matb.
- Salime Servet Seyfi (1329h). “Muhadderât-ı İslam Hakkında”. *Şehbâl*: 87
- Salime Servet Seyfi (1331a). “Oğlumun Hududa Gönderdikten Sonra”. *Yeni Mecmua Çanakkale Nüsha-i Fevkalâdesi*: 5
- Salime Servet Seyfi (1331b). “Şimdi Ne Yapacağız”. *Mektebli*: 4
- Salime Servet Seyfi (1331c). “Gelibolu Şibih Ceziresi”. *Donanma*: 123
- Salime Servet ve Ali Rıza Seyfi (1331d). *Muazzez Vatana*. İstanbul: Matbua Kütüph.
- Salime Servet ve Ali Rıza Seyfi (1334a). “Kale-i Sultaniye ve 5 Mart Muzafferiyeti”. *Donanma*: 159
- Salime Servet ve Ali Rıza Seyfi (1334b). “Nidâ-yı Emvac”. *Donanma*: 159
- Salime Servet ve Ali Rıza Seyfi (1334c). “Mehmetçik”. *Donanma*: 166
- Salime Servet ve Ali Rıza Seyfi (1334d). “Kanlı Bahar”. *Donanma*: 174
- Salime Servet ve Ali Rıza Seyfi (1914). “Yetime”. *Şelale*: 28
- Salime Servet ve Ali Rıza Seyfi “Hanımlar İçin: Bazı Havadis-i Nisâiyye”. *Şehbal*: 4
- TANPINAR Ahmet Hamdi (1997). *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Çağlayan Yay.
- TUNAYA Tarık Zafer (2004). *Hürriyet'in İlanı: İkinci Meşrutiyet'in Siyasi Hayatına Bakışlar*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.
- YILDIZ Osman (2002a). “Ali Rıza Seyfi”. *Tübar*: 12
- YILDIZ Osman (2002b). *Ali Rıza Seyfioğlu, Hayatı ve Eserleri*. Basılmamış Doktora Tezi. Kayseri.